

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Zaključna projektna naloga

**VRSTE TVEGANJ IN
NJIHOVO UPRAVLJANJE V
IZBRANI BANKI**

TAMARA STEINER

Koper, 2014

Mentor: prof. dr. Primož Dolenc

POVZETEK

Vrste tveganj in njihovo upravljanje so za bančništvo osrednjega pomena. Načela bančnega poslovanja so načelo likvidnosti, načelo varnosti vlog v banki ter načelo rentabilnosti banke, kar omogoča skrb za obstoj in razvoj. Pomembna tveganja so: kreditno tveganje, likvidnostno tveganje, obrestno tveganje, tržno tveganje, operativno tveganje in tveganje kapitala. Vsaka banka pa mora za ugotavljanje, merjenje in upravljanje tveganj določiti načrt ukrepov obvladovanja tveganj. Podrobnejši način ugotavljanja, merjenja in obvladovanja tveganj pa predpiše Banka Slovenije. Upravljanje tveganj je ena najpomembnejših organizacijskih značilnosti. Za banke predstavlja velik del tudi likvidnost, ki je kot temelj bančnega poslovanja. V teoretičnem delu smo povzeli pojme in trditve avtorjev, kot so pojem banke, bančno poslovanje, kapital, kreditno tveganje, likvidnostno tveganje, obrestno tveganje, tržno tveganje, operativno tveganje in tveganje kapitala. V praktičnem delu so bili prikazani nekateri primeri merjenja in upravljanja posamezne vrste bančnih tveganj.

Ključne besede: banka, načela bančnega poslovanja, bančni posli, obvladovanje tveganj, likvidnost, kapital.

SUMMARY

Identifying and managing the risks is of great importance for each bank. Banking principles that enable the banks to take care of their existence and development are the liquidity principle, the principle of guaranteed deposits and the profitability principle. Important banking risks are following: credit risk, liquidity risk, interest rate risk, market risks, operational risk and capital risk. Individual bank must identify, measure and manage all of its risks and establish a plan of risk management measures. A more detailed procedure of identifying, measuring and managing the risks is regulated by the Bank of Slovenia. Risk management is one of the most important organizational features. Liquidity is a foundation of the banking business. In the theoretical part we have summarized the basic definitions and arguments of several authors, such as definition of the bank, banking business, capital, credit risk, liquidity risk, interest rate risk, market risks, operational risk and capital risk. In the practical part we have shown some examples how to measure and manage individual banking risks.

Key words: bank, banking principles, banking activities, risk management, liquidity, capital.

UDK: 336.717 (043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
1.1	Teoretična izhodišča in opis problema.....	1
1.2	Namen in cilji projektne naloge.....	2
1.3	Metodologija.....	2
1.4	Predvidene predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema.....	3
2	Oprelitev bančništva	4
2.1	Pojem banke.....	4
2.2	Oprelitev bančnega poslovanja.....	4
2.3	Vrste bančnih poslov.....	5
2.4	Načela bančnega poslovanja.....	6
2.5	Pomen kapitala in likvidnosti za poslovanje bank.....	7
2.5.1	Definicija in funkcije bančnega kapitala.....	8
2.5.2	Likvidnost kot temelj bančnega poslovanja.....	9
3	Tveganja v bančnem poslovanju	10
3.1	Področja tveganj.....	10
3.2	Oprelitev tveganj in praktični primeri.....	11
3.2.1	Kreditno tveganje.....	11
3.2.2	Likvidnostno tveganje.....	15
3.2.3	Obrestno tveganje.....	19
3.2.4	Tržna tveganja.....	22
3.2.5	Operativno tveganje.....	25
3.2.6	Tveganje kapitala.....	28
4	Sklep	32
	Literatura	33

PONAZORILA

Slika 1: Gibanje neto likvidnostne vrzeli na dan 31. 12. 2012.....	18
Preglednica 1: Struktura kreditnega portfelja po bonitetnih skupinah na dan 31. 12. 2012, 31. 12. 2011 in 31. 12. 2010.....	13
Preglednica 2: Pregled slabih kreditov po dejavnostih od leta 2010 do leta 2012.....	14
Preglednica 3: Likvidnostno tveganje na dan 31. 12. 2012 (v 000 €).....	17
Preglednica 4: Obrestno tveganje na dan 31. 12. 2012 (v 000 €)	21
Preglednica 5: Valutno tveganje na dan 31. 12. 2012 in 31. 12. 2011.....	24

KRAJŠAVE

d. d.	delniška družba
ipd.	in podobno
itd.	in tako dalje
npr.	na primer
oz.	oziroma
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
t. i.	tako imenovani

1 UVOD

V zaključni projektni nalogi smo se osredotočili predvsem na opredelitve in vrste tveganj v bančnem poslovanju ter njihovo upravljanje. Glavna tveganja, s katerimi se banka sooča, so kreditno tveganje, likvidnostno tveganje, obrestno tveganje, tržna tveganja, operativno tveganje in tveganje kapitala. Tveganja so v banki vedno prisotna, saj so neposredno povezana z naravo bančnih poslov. Ta tveganja delujejo kot glavni vir preživetja banke, vsako tveganje pa ima svojo posebno delovanje. Med seboj se prepletajo, so povezana, tako da jih je treba dnevno nadzorovati. Zavedati se moramo namreč konkurence, ki sili banke k prevzemanju vedno večjih tveganj.

1.1 Teoretična izhodišča in opis problema

Tveganja lahko teoretično opredelimo kot razmere, v katerih obstaja negotovost prihodnjih dogodkov, nosilec odločitve pa vendarle razpolaga z nekaterimi informacijami o gospodarskih gibanjih. Glavni elementi, ki tveganje sestavljajo, so naslednji (Glogovšek 1995, 24):

- nedoseganje načrtovanih ciljev,
- možnost napačnih odločitev,
- možnost izgube premoženja,
- nevarnost, da zastavljeni cilj ne bo izpolnjen.

Tveganja vključujejo kreditno tveganje, likvidnostno tveganje, obrestno tveganje, tržna tveganja, operativno tveganje, strateško tveganje, tveganje ugleda, kapitalsko tveganje in tveganje dobičkonosnosti. *Banka mora izpolnjevati splošne standarde upravljanja pri teh tveganjih: kreditno tveganje, tržna tveganja, obrestno tveganje, operativno tveganje in likvidnostno tveganje* (Banka Slovenije 2006).

Poleg naštetih tveganj so pomembna tudi manj pomembna tveganja: strateško tveganje, tveganje ugleda in tveganje dobičkonosnosti. Strateško tveganje je pomembno že zaradi strateških ciljev banke in zaradi poslovne strategije, ki je pomembna za doseganje ciljev (Banka Slovenije, Nadzor bančnega poslovanja 2007, 35). Če pomislimo, da sta pomembna ta dejavnika, lahko sklepamo, da sta pomembna tudi poslovno okolje in odzivnost na spremembe v okolju. Ob tem ne smemo pozabiti na ugled institucije. Torej je pomembno tudi tveganje ugleda, saj se nanaša na vse dele institucije in vsebuje tako odgovornost kot pozornost s komitenti oziroma z vso javnostjo. Kot vemo, je pomemben vtis na trgu in vtis zakonodajalca. Res pa je, da se trendi sčasoma spreminjajo. Za vsako institucijo pa je pomemben tudi dobiček.

Za banko je pomembno tudi tveganje dobičkonosnosti. Kot bodoči ekonomisti vemo, da je dobičkonosnost pokazatelj finančnega stanja banke in verjetno tudi zgodnji pokazatelj problemov banke. Zavedamo pa se, da k temu prispevajo zunanji in notranji dejavniki (Banka Slovenije, Nadzor bančnega poslovanja 2007, 39).

Vsako izmed omenjenih tveganj je torej pomembno za uspešno in učinkovito poslovanje bank. Nobenega tveganja ne moremo zanemariti, saj jim je vsako podjetje ali vsaka najmanjša institucija podvrženo. Vsako podjetje si skuša ustvariti dobro ime, pridobiti komitente oziroma stranke, biti vodilno na tržišču in ponujati čim bolj kakovostne izdelke in storitve ter prikazati dobro klimo med zaposlenimi.

1.2 Namen in cilji projektne naloge

Namen zaključne projektne naloge je predstaviti pomembnejša bančna tveganja in jih analizirati na podlagi praktičnih primerov. Tema je bila izbrana zaradi opravljene strokovne prakse v eni izmed slovenskih bank, v okviru katere je bilo področje upravljanja tveganj najbolj zanimivo. Zaradi predhodnega srednješolskega naravoslovnega znanja (s področja farmacije), ta naloga predstavlja toliko večji izziv še na družboslovnem področju. Tretji razlog pa je, da se mnogi sploh ne zavedamo pomena tveganj. Vsi vemo, da tveganja obstajajo, ne zavedamo pa se posledic. Dobra stran tveganj v smislu bančnega poslovanja je seveda, da jih lahko predvidimo in učinkovito obvladujemo.

Cilj naloge je teoretično opisati glavna bančna tveganja in jih analizirati s praktičnimi primeri. Že naslov diplomske naloge pove, da je poudarek na bančnih tveganjih in njihovem upravljanju. Poudarek bo tudi, kako lahko tveganja v bankah obvladujemo in kateri so dejavniki in elementi posameznih tveganj. Obravnavana bodo vsa glavna področja tveganj oziroma tveganja, s katerimi se banke najpogosteje soočajo.

1.3 Metodologija

Uporabljene metode pri zaključni projektni nalogi:

- metoda deskripcije oziroma opisovanja: opisovanje dejstev, pojavov in procesov,
- metoda zbiranja podatkov in zunanjih virov (strokovna literatura in knjige),
- metoda kompilacije: povzemanje stališč, spoznanj, opazovanj in sklepov drugih avtorjev ter lastnih spoznanj,
- metoda sinteze, kjer bomo že znano potrjeno znanstveno raziskovanje oziroma teorijo pojasnili s pomočjo logičnega združevanja enostavnih miselnih tvorb,
- kvantitativna metoda: gre večinoma za številčne oziroma numerične podatke, ki jih bomo zajeli v tabele iz izkazov finančnega položaja.

Teoretični del temelji na prebrani literaturi, opredeljeni so posamezni pojmi in ugotovitve analizirane z lastnimi besedami, med seboj smiselno povezanimi. Empirični del temelji na

analizi posameznih tveganj, kjer predstavljajo osnovo različne tabele iz letnega poročila izbrane banke. Zaključek vsebuje zapisane glavne sklepne ugotovitve.

1.4 Predvidene predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema

Predpostavke:

Predpostavljamo, da obravnavana banka uspešno obvladuje vse vrste tveganj, kar bo imelo pozitivne učinke na poslovni izid banke in na odnose do komitentov. Banka si namreč ne sme privoščiti, da bo začela izgubljati dobre komitente, saj bi s tem povzročila zmanjšanje neto obrestnih prihodkov, hkrati bi začela izgubljati ugled.

Omejitve:

Največja omejitev je bila, da je bančništvo obsežen pojem, kar pomeni, da je glede na omejenost strani projektne naloge onemogočeno podrobnejšo predstavljanje določenih poglavij.

2 OPREDELITEV BANČNIŠTVA

2.1 Pojem banke

Beseda banka izvira iz italijanske besede "banco", kar pomeni miza, na kateri so imeli menjalci v srednjem veku svoj denar, ko so opravljali menjalne posle. Tako se je ta beseda v razvoju bančništva udomačila in obdržala do danes. Čeprav banke obstajajo že stoletja, ni bilo nikoli enotne opredelitve o banki; vloga bank je bila namreč vedno odvisna od razvojne stopnje gospodarstva in od gospodarskega sistema, ki je bil ali je v posameznih državah. Zato se posamezne opredelitve razlikujejo v glavnem tako, da bolj ali manj poudarjajo samo določene značilnosti banke. Nekateri avtorji opredeljujejo, da je na primer glavna lastnost banke emisija denarja in vrednostnih papirjev. Drugi, da je banka podjetje, ki posreduje pri odobravanju kreditov. Tretji, da je banka podjetje, ki preko plačilnega prometa koncentrira denarna sredstva v svojih rokah in jih potem posoja gospodarstvu in prebivalstvu ter drugim skupinam komitentov.

Če bi postavili te trditve na skupni imenovalce, bi lahko ugotovili, da je banka podjetje, ki sprejema denarne vire in daje kredite; izvaja pa tudi plačilni promet in opravlja druge funkcije finančne narave. Kot sistem ustvarjajo banke plačilna sredstva, se pravi denar (Bobek 1992, 19).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o bančništvu (ZBan-1J), Ur. l. RS, št. 105/12, določa, da je banka pravna oseba, ki opravlja bančne storitve na podlagi dovoljenja pristojnega nadzornega organa za opravljanje teh storitev.

2.2 Opredelitev bančnega poslovanja

Najbolj grobo bi lahko bančništvo opredelili kot dejavnost, ki jo po uvrstitvi v standardno klasifikacijo dejavnosti štejemo med finančno posredništvo. Finančne posrednike še naprej delimo v *depozitne finančne institucije* in *investicijske finančne institucije*.

Depozitne finančne institucije zbirajo finančne prihranke varčevalcev na osnovi vlog z različnimi roki zapadlosti. Vloge pri depozitnih finančnih institucijah se običajno štejejo za likvidne finančne oblike, ki med drugim zagotavljajo nominalno trdno vrednost v prihodnosti; ob praviloma vnaprej določeni višini obrestne mere je vnaprej znana tudi njihova nominalna donosnost. Med depozitne finančne institucije uvrščamo poslovne banke, hranilnice, kreditne zadrage in druge finančne institucije, ki varčevalcem nudijo možnost njihovih prihrankov v obliki vlog. Na finančnih trgih opravljajo banke finančno transformacijo v smislu zadovoljevanja ponudnikov in povpraševalcev. Pojavljajo se v vlogi časovne in kvantitativne transformacije, opravljajo časovno in izravnalno harmonizacijo (Slak 2005, 1-2).

Kvalitativna transformacija je predvsem rokovna (časovna) transformacija. Banke imajo možnost, da glede na svojo organizacijo in mehanizem poslovanja spreminjajo roke sorazmerno potrebam ponudnikov in povpraševalcev finančnih sredstev. To jim omogoča predvsem množičnost poslovanja. Ne glede na posamične rokovne transformacije je na splošno mogoče ugotoviti, da lahko banke kratkoročne vire transformirajo v dolgoročne kredite in nasprotno – dolgoročne vire lahko uporabljajo za kratkoročno kreditiranje.

Kvantitativna transformacija finančnih sredstev je v optimalnem obsegu možna le v bankah. Banke sprejemajo naložbe vseh velikosti, od malih zneskov posameznih varčevalcev do velikih zneskov gospodarskih subjektov. Krediti, ki jih dajejo banke, so glede na velikost prilagojeni potrebam povpraševalcev, kar pomeni, da dajejo banke kredite v majhnih in velikih zneskih gospodarstvu in prebivalstvu. Ta kvantitativna transformacija je možna, ker se vsa pasivna sredstva koncentrirajo v kreditnem potencialu bank, iz katerega dajejo banke kredite različnih povpraševanih velikosti (Bobek 1992, 20).

Za poslovanje banke je značilno veliko število dolžniško-upniških razmerij, raznovrstnost poslovnih dogodkov, veliko število istovrstnih opravil, udeležba velikega števila zaposlencev pri istem poslu ter potreba po hitrosti in ažurnosti. Vse to narekuje vzpostavljanje številnih oblik notranjega kontroliranja v okviru izvajalnega in informacijskega podsistema, ki so nato predmet proučevanja pri notranjem revidiranju (Turk 1995, 123).

2.3 Vrste bančnih poslov

Bančni posli so posli, ki jih opravljajo banke, njihov okvir pri nas določa Zakon o bančništvu. Bančni posel lahko opredelimo kot predmet menjave med ponudnikom in odjemalcem bančnih storitev, bančnim komitentom, bistvo pa je denar v najrazličnejših oblikah. Z vidika funkcionalnosti razvrščamo bančne posle v štiri skupine (Fišer 2010, 36):

- pasivni ali mobilizatorski,
- aktivni ali kreditni,
- posredniški ali nevtralni,
- lastni bančni posli.

Pasivni bančni posli spadajo med mobilizatorske bančne posle, s katerimi banka pridobiva prosta denarna sredstva. Ta sredstva so na pasivni strani bilance stanja, zanje plačuje banka pasivne obresti (odhodke). V tem primeru je banka dolžnik. Razlikujemo naslednje pasivne bančne posle (Filipič in Markovič-Hribernik 1998, 131-132):

a) Kratkoročni pasivni bančni posli:

- emisija denarja (izdajanje bankovcev),
- sprejemanje vpoglednih in kratkoročno vezanih vlog,
- najemanje kratkoročnih kreditov doma in v tujini,

- izdajanje kratkoročnih vrednostnih papirjev (blagajniški zapisi, kratkoročne obveznice), s katerimi banke povečujejo svoje obveznosti do kupcev in papirjev.

b) *Dolgoročni pasivni bančni posli:*

- emisija dolgoročnih vrednostnih papirjev (delnic, dolgoročnih obveznic),
- sprejemanje dolgoročno vezanih vlog,
- najemanje dolgoročnih kreditov v tujini.

Aktivni bančni posli so tisti, pri katerih je banka upnik in prejema od dolžnikov aktivne obresti. Z aktivnimi bančnimi posli, ki so na aktivni strani bilance stanja, banka plasira v različne oblike zbrana sredstva, kar je njen predmet poslovanja.

a) *Kratkoročni aktivni bančni posli:*

- vse oblike kratkoročnih kreditov,
- nakup kratkoročnih vrednostnih papirjev.

b) *Dolgoročni aktivni bančni posli:*

- vse oblike dolgoročnih kreditov,
- kapitalski vložki (nakup lastniških vrednostnih papirjev) in
- nakup dolžniških vrednostnih papirjev.

Nevtralni bančni posli ne postavljajo banke niti v položaj dolžnika niti v položaj upnika. Banka pri teh poslih nastopa kot strokovni servis za opravljanje različnih storitev za svoje komitente, za kar zaračunava provizijo. Med te posle spadajo opravljanje plačilnega prometa, posojanje sefov, odpiranje akreditivov, izdajanje kreditnih pisem, nudenje različnih nasvetov, posredovanje informacij komitentom itd.

Lastni bančni posli so tisti, ki jih banka sklepa in vodi v svojem imenu in za svoj račun. Glavni motiv pri tem poslovanju je doseganje dobička (Fišer 2010, 38).

2.4 Načela bančnega poslovanja

Poslovne banke morajo v večbančnem (decentraliziranem) bančnem sistemu skrbeti za svoj obstoj in razvoj. Zato morajo pri svojem poslovanju upoštevati načela likvidnosti, varnosti in rentabilnosti.

Načelo likvidnosti je za banke na prvem mestu. Imenujejo ga »zlato bančno pravilo«. To načelo narekuje skladnost med dospelostjo virov sredstev in dospelostjo naložb oziroma plasmajev. To pomeni, da sme banka kratkoročne vire sredstev plasirati le v kratkoročne plasmaje, za dolgoročne plasmaje pa mora razpolagati z dolgoročnimi viri sredstev. Če se banka načela ne drži, postane banka nelikvidna, to pa lahko vodi v bankrot (Filipič in Markovič-Hribernik 1998, 132).

Nelikvidnost banke je največkrat posledica obravnavanja kreditov nad kreditnim potencialom bank, nezadostnega reagiranja pri neplačevanju obveznosti s strani kreditojemalcev ter odliva vpoglednih in vezanih vlog v druge banke (Fišer 2010, 17).

Načelo varnosti vlog v banki je za banko drugo najpomembnejše načelo poslovanja. Čim večjo varnost zagotovi banka vlagateljem, več bo zbrala kreditnih sredstev. Zato je varnost, ki jo nudi banka vlagateljem, tudi eden od elementov konkurence med bankami, ki kreditna sredstva zbirajo (Filipič in Markovič-Hribernik 1998, 134).

Da bi banka čim varneje poslovala, mora za odobrene kredite zahtevati različna zavarovanja: bančne vloge, zavarovanje pri zavarovalnicah, zastave nepremičnin, zastave vrednostnih papirjev, zastave dragocenosti in drugih premičnin, razna poroštva ipd., (Slak 2005, 9).

Načelo rentabilnosti banke predstavlja bistvo ustanavljanja bank. Banka ni zgolj zainteresirana za to, da ji kreditojemalci dana sredstva vrnejo, temveč tudi za to, da bodo sredstva čim boljše naložena. Banke zato usmerjajo svoja sredstva v dobičkonosne naložbe, ki bodo dale čim boljše poslovne rezultate. Cilj in namen ustanavljanja bank je bil in je vsekakor še vedno ustvarjanje dobička. Načelo rentabilnosti je doseženo takrat, ko so prihodki banke večji od njenih odhodkov. To pomeni, da so prihodki od obresti in od nadomestil za razne storitve, ki jih banka opravlja, večji od obresti, ki jih banka plačuje za vloge in druga deponirana sredstva ter od stroškov poslovanja banke – plače zaposlenih, materialni stroški, davki itd., (Fišer 2010, 18).

2.5 Pomen kapitala in likvidnosti za poslovanje bank

Konkurenca sili banke k prevzemanju vedno večjih tveganj. Zato je postal nadzor nad kapitalom eden najpomembnejših dejavnikov učinkovitega upravljanja bank. Osnovni namen kapitala v bankah je predvsem absorbirati nepričakovane izgube in preprečiti stečaj. Kapital namreč predstavlja v bankah edino pravo zavarovanje pred izgubami (Slak 2005, 9).

Funkcija kapitala v banki je absorbiranje izgub, ki jih utрпи banka pri svojem poslovanju. Med kapital štejemo navaden delniški kapital, vplačani presežek kapitala, zadržane dobičke, rezerve, prednostne delnice in subordinirane terjatve (Dimovski in Gregorič 2000, 75).

Sodobna bančna teorija označuje likvidnost za strogi stranski pogoj poslovanja. Likvidnosti torej ne uvršča med temeljne cilje banke v njenem poslovanju. Med temeljne cilje šteje rentabilnost, gospodarsko rast in drugo, medtem ko je likvidnost, ki se izraža v finančnem ravnotežju, nujna, da lahko banka doseže temeljne cilje. Nelikvidnost ali prevelika likvidnost ogrožata doseganje temeljnih ciljev poslovanja bank. Likvidnost bank pa je pomembna tudi za bančne komitente, kajti od nje je odvisno, ali bodo svoj denar lahko dvigovali in z njim razpolagali (Bobek 1992, 45).

2.5.1 Definicija in funkcije bančnega kapitala

Bančni kapital si lahko razlagamo na različne načine (Glogovšek in Beloglavec 2002, 79):

- kot knjižno vrednost kapitala oziroma regulatorni ali zakonsko predpisani kapital,
- kot tržno vrednost kapitala oziroma ekonomski ali rizični kapital,
- kot razdelitev na lastni in tuji kapital banke,
- kot razdelitev na človeški kapital, strukturni kapital, fizični oziroma finančni kapital.

Bistveni sestavini kapitala bank sta *osnovni kapital in rezerve*. Skupaj tvorita kapital 1. reda ali temeljni kapital. V izračun kapitala banke se štejejo tudi druge sestavine, imenovane kapital 2. reda ali dodatni kapital, vendar v okviru določenih pogojev in omejitev. Zakon o bančništvu (Ur. l. RS, št. 105/12, 133. člen) govori, da temeljni kapital sestavljajo:

- vplačani osnovni kapital in kapitalske rezerve, razen osnovnega kapitala, vplačanega na podlagi prednostnih kumulativnih delnic in kapitalskih rezerv, oblikovanih v zvezi s temi delnicami,
- rezerve banke,
- preneseni čisti poslovni izid.

Odštevajo pa se:

- lastne delnice,
- neopredmetena dolgoročna sredstva,
- čista izguba poslovnega leta.

Dodatni kapital opredeljuje 134. člen Zakona o bančništvu in ga sestavljajo:

- osnovni kapital, vplačan na podlagi prednostnih kumulativnih delnic in kapitalske rezerve, oblikovane v zvezi s temi delnicami,
- podrejene obveznosti.

Bančni kapital sestavljata lastniški in dolžniški kapital in ga izkazujemo na pasivni strani bilance stanja. Osnovne funkcije kapitala so naslednje (Dimovski in Gregorič 2000, 104):

- ščiti nezaščitene imetnike bančnih vlog v primeru nesolventnosti ali nelikvidnosti banke. Kapital zagotavlja kritje vlog le kratkoročno, dolgoročno črpanje sredstev iz naslova kapitala za poplačilo bančnih vlog pa bo z veliko verjetnostjo vodilo v propad banke. Pogosto prav imetniki bančnih vlog s svojimi odpoklici vlog zaradi izgube zaupanja v banko peljejo banko v propad. Zagotavljanje zaupanja v banko je torej najpomembnejša funkcija bančnega kapitala,
- absorbira nepričakovane izgube in tako omogoča nemoteno poslovanje banke tudi v primeru nepredvidljivih negativnih dogodkov,
- je vir sredstev za nakup bančnih zgradb, opreme in drugih sredstev, nujnih za poslovanje banke,
- služi kot nadzorna omejitev neutemeljene rasti bančnih naložb.

2.5.2 Likvidnost kot temelj bančnega poslovanja

Likvidnost podjetja in tudi banke običajno pomeni sposobnost pravočasno opravljati plačilne obveznosti. Treba je poudariti, da je to le ena izmed treh definicij, ki jih je možno dati o likvidnosti podjetja.

Po prvi definiciji se likvidnost podjetja opredeljuje kot razlika dospelosti aktiv in pasiv. Pri tem se upoštevajo samo finančna sredstva in ne tudi osnovna sredstva, zaloge ipd. Likvidnost finančnih aktiv se izrazi po rokih dospelosti. Največjo dospelost ali takojšnjo uporabo v plačilne namene ima denar, nato terjatve na vpogled, pa terjatve z rokom itd. Finančna sredstva se torej razporejajo po rokih zapadlosti, prav tako tudi pasiva.

Druga definicija likvidnosti podjetja ne zajema elementa dospelosti in s tem torej tudi ne stopnje njihove likvidnosti in nelikvidnosti. Prav tako ne pripisuje posebnega namena denarju. Ta definicija izhaja iz celotnih finančnih aktiv.

Tretja definicija pa primerja količino denarja z drugimi finančnimi aktivi; ta definicija ne diferencira aktiv po stopnji likvidnosti niti ne upošteva pasiv in njihove strukture. Zato je tudi manj natančna od prejšnjih dveh.

Kot smo videli, so vse tri definicije o likvidnosti izhajale iz finančnih sredstev. Glavni predmet poslovanja banke so namreč prav finančna sredstva, kajti banka opravlja plačilni promet, sprejema depozite, daje kredite itd. Zato je za banko likvidnost veliko pomembnejša kot za katerokoli drugo podjetje. Posebnost vprašanja likvidnosti banke pa se ne izraža samo v ugotovitvi, do katere smo prišli prej, temveč predvsem v tem, da je sestava finančnih sredstev v banki povsem drugačna. Pretežni del sredstev v banki so depoziti njenih komitentov, in to depoziti, ki so namenjeni predvsem opravljanju plačilnega prometa. Zato mora banka stalno računati s tem, da bodo njeni komitenti razpolagali s temi sredstvi, jih dvigovali ali nakazovali drugam. Z upoštevanjem vsega lahko označimo likvidnost banke za njeno sposobnost, da nemoteno opravlja vse plačilne naloge, ki jih izdajajo njeni komitenti v breme svojih denarnih sredstev v banki; da vrača kredite, ki jih je najela, in da nemoteno opravlja finančne obveze, ki izhajajo iz njenega poslovanja. Velik pomen pa ima likvidnost banke tudi v gospodarstvu (Bobek 1992, 46).

Najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na likvidnost banke (Bobek 1992, 47):

- *kreditna dejavnost banke*: preveliko dajanje kreditov lahko banko pripelje v nelikvidnost oziroma je odvisno tudi od njenega kreditnega potenciala,
- *vloge*: prelivanje bančnih vlog v drugo banko in iz druge banke ter sprememba kakovosti vlog (vpogledne vloge v vezane vloge in obratno),
- *posegi centralno-emisijske banke*: so monetarno kreditnega značaja in lahko imajo velik vpliv na likvidnost. Centralno-emisijska banka vpliva na likvidnost predvsem s spreminjanjem odstotka obvezne rezerve in spreminjanjem obsega kreditiranja banke.

3 TVEGANJA V BANČNEM POSLOVANJU

3.1 Področja tveganj

Teoretično lahko opredelimo tveganje kot razmere, v katerih obstaja negotovost prihodnjih dogodkov, nosilec odločitve pa vendarle razpolaga z nekaterimi informacijami o gospodarskih gibanjih. Elementi, ki tveganje sestavljajo, so (Glogovšek 1995, 24):

- nedoseganje načrtovanih ciljev,
- možnost napačnih odločitev,
- možnost izgube premoženja,
- nevarnost, da zastavljeni cilj ne bo izpolnjen.

Vrste tveganj, pomembnih za banko, so predvsem:

- kreditno tveganje,
- likvidnostno tveganje,
- obrestno tveganje,
- tržna tveganja,
- operativno tveganje,
- tveganje kapitala.

Ne gre zanemariti, da je pomembno tudi tveganje ugleda, varovanje informacij in tveganje dobičkonosnosti.

Pri vseh vrstah tveganj so pomembna temeljna pravila o upravljanju s tveganji (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 134. člen):

- jasn organizacijski ustroj z natančno opredeljenimi, preglednimi in doslednimi notranjimi razmerji glede odgovornosti,
- učinkoviti postopki ugotavljanja, merjenja oziroma ocenjevanja, obvladovanja in spremljanja tveganj, ki jim banka je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju,
- ustrezen sistem notranjih kontrol, ki vključuje ustrezne administrativne in računovodske postopke.

3.2 Opredelitev tveganj in praktični primeri

3.2.1 Kreditno tveganje

Kreditno tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 109. člen).

Kreditno tveganje se praviloma pojavlja v banki na vseh področjih bančnega poslovanja, kjer nastajajo tvegane aktivne bilančne postavke, ki obsegajo vse dospele in nedospele kredite vseh ročnosti, naložbe v vrednostne papirje in dolgoročne naložbe v kapital, eskontirane menice, terjatve iz finančnih najemov, terjatve iz izvedenih finančnih instrumentov, naložbe v naložbene nepremičnine, obračunane obresti, nadomestila in opravnine (provizije) ter terjatve za plačane garancije, avale in druge prevzete obveznosti, vloge pri bankah in druge postavke, ki jih je mogoče razporediti na posameznega dolžnika in so merjene po metodi odplačne vrednosti, nabavni vrednosti ali po pošteni vrednosti (Banka Slovenije, Nadzor bančnega poslovanja 2007, 24).

Kreditno tveganje ocenjujemo, da ugotovimo, kakšna je verjetnost, da kreditojemalec ne bo poravnal svojih obveznosti. To banka lahko ugotavlja na osnovi informacij, ki jih ima o komitentu, bodisi iz zunanjih virov ali neposredno od komitenta. Merjenje kreditnega tveganja je ključno za oblikovanje pravilne cene kredita, določitev vrste in načina zavarovanja ter postavitve ustreznih limitov zadolžitve za posameznega komitenta (Slak 2005, 52).

Ocenjevanje kreditnega tveganja sestoji iz kvantitativne in kvalitativne analize (Dimovski in Gregorič 2000, str. 82-83):

- *kvantitativna analiza* zajema zbiranje podatkov o finančni odgovornosti kreditojemalca in o naravi njegovih finančnih potreb,
- *kvalitativna analiza* pa temelji na finančni analizi predloženih računovodskih podatkov s strani kreditojemalca, njegovih planiranih finančnih rezultatov in denarnih tokov, da bi ocenili kreditojemalčevo sposobnost servisiranja dolga.

Banke pa že od nekdaj upravljajo s kreditnim tveganjem. Heffernan navaja štiri osnovne načine minimiziranja kreditnega tveganja v bankah (Dimovski in Gregorič 2000, 145-146):

- *s postavljanjem ustrezne cene posojil* (aktivne obrestne mere): obrestna mera na posojilo mora pokrivati tržno obrestno mero netveganih naložb, administrativne stroške posojila in premijo za tveganje,
- *z racionalizacijo posojil*: banke običajno postavljajo določene meje zadolževanja za posamezne kliente in jih upoštevajo pri določenih posojilih,
- *z uporabo garancij*: banke morajo nadzorovati tudi gibanje cen sredstev, ki so bila dana v garancijo posojila. V primeru padca njihove vrednosti ob nespremenjeni vrednosti posojila

in obrestni meri mora banka zahtevati dodatne garancije do višine potrebne vrednosti za zavarovanje posojila,

- *z diverzifikacijo (razpršitvijo) posojil*: banke lahko ustrezno razpršijo svoja posojila in tako popolnoma odpravijo nesistematično tveganje svojega portfelja.

Pomembno pa je kreditno tveganje tudi obvladovati. *Obvladovanja kreditnega tveganja* se banke lotijo tako, da morajo svoje komitente razvrščati v bonitetne skupine (npr. od A do E) na podlagi ocene in vrednotenja dolžnikove sposobnosti izpolnjevanja obveznosti do banke ob dospelosti, ki se presoja na podlagi:

- ocene finančnega položaja posameznega dolžnika,
- njegove zmožnosti zagotovitve zadostnega denarnega pritoka za redno izpolnjevanje obveznosti do banke v prihodnosti,
- vrste in obsega zavarovanja terjatev do posameznega dolžnika,
- izpolnjevanja dolžnikovih obveznosti do banke v preteklih obdobjih.

Izbrana banka razvršča svoje komitente v bonitetne skupine na osnovi naslednjih kriterijev (Banka Slovenije 2002):

- *v skupino A* se razvrstijo najboljši komitenti, ki plačujejo svoje obveznosti v roku zapadlosti ali izjemoma z zamudo do 15 dni,
- *v skupino B* se razvrstijo komitenti, za katere se ocenjuje, da bodo denarni tokovi še zadostovali za redno poravnavanje dospelih obveznosti, toda njihovo finančno stanje je trenutno šibko, ne kaže pa, da bi se v bodoče bistveno poslabšalo. To so dolžniki, ki plačujejo svoje obveznosti z zamudo do 30 dni ali občasno z zamudo 31 do 90 dni,
- *v skupino C* se razvrščajo komitenti, za katere se ocenjuje, da denarni tokovi ne bodo zadostovali za redno poravnavanje dospelih obveznosti. Komitenti, ki večkrat plačujejo obveznosti z zamudo 31 do 90 dni, občasno tudi z zamudo 91 do 180 dni,
- *v skupini D* so komitenti, za katere obstaja velika verjetnost izgube. To so dolžniki, ki plačujejo svoje obveznosti z zamudo 91 do 180 dni ali občasno z zamudo 181 do 365 dni,
- *v skupini E* so komitenti, za katere se ocenjuje, da terjatve ne bodo poplačane in do katerih ima banka sporno pravno podlago.

V Preglednici 1 je prikazana struktura kreditov po posameznih bonitetnih skupinah za izbrano banko po stanjih na dan 31. 12. 2010, 31. 12. 2011 in 31. 12. 2012.

Preglednica 1: Struktura kreditnega portfelja po bonitetnih skupinah na dan 31. 12. 2012, 31. 12. 2011 in 31. 12. 2010

Bonitetna skupina	Struktura kreditnega portfelja (v %)		
	31. 12. 2012	31. 12. 2011	31. 12. 2010
A	38,84	50,86	53,97
B	17,65	21,73	23,52
C	23,90	14,54	12,50
D	4,67	3,03	5,05
E	14,94	9,84	4,96

Vir: Letno poročilo Nove KBM, d.d., (2011, 311 in 2012, 249).

Glavne ugotovitve iz Preglednice 1:

V obdobju enega leta so se spremenili deleži vseh bonitetnih skupin. Delež komitentov bonitetnih skupin A in B se je v letu 2012 glede na leto 2011 zmanjšal za dobrih 10 odstotnih točk, kar pomeni, da se je zmanjšal delež dobrih komitentov, ki plačujejo svoje obveznosti redno oziroma z nekajdnevno zamudo. Povečal pa se je delež komitentov bonitetnih skupin C, D in E. Slednje pomeni, da se je povečal delež komitentov, ki zamujajo s plačilom nad 90 dni in nimajo dovolj sredstev za poplačilo vseh obveznosti, in delež komitentov, za katere se ocenjuje, da terjatve ne bodo nikoli poplačane. V vseh treh opazovanih obdobjih lahko opazimo padec t. i. dobrih komitentov, torej tistih, ki so razvrščeni v bonitetni skupini A in B, kar je posledica globalne gospodarske krize. Veliko ljudi je ostalo brez zaposlitve, brez rednih ali honorarnih dohodkov, nekateri pa vendar niso izgubili zaposlitve, vendar jim delodajalci ne nakazujejo nakazil redno vsak mesec oziroma jih nakazujejo z nekajmesečno zamudo. Posledično se je povečal odstotek komitentov, ki so razvrščeni v slabše bonitetne skupine. Vseskozi se povečuje delež komitentov v bonitetnih skupinah C in E, kar pomeni, da se je povečal delež ljudi, ki so dolžniki do 90 dni oziroma tudi do 180 dni, kakor tudi delež dolžnikov, katerih terjatve ne bodo nikoli poplačane.

Za banko seveda ni dobro, da se zmanjšuje delež dobrih komitentov, kakor tudi ni dobro, da se povečuje delež komitentov, ki so razvrščeni v bonitetne skupine C, D in E. Dobri komitenti so namreč steber banke in njihov prevladujoči delež zagotavlja banki, da dobro posluje.

V Preglednici 2 so prikazani podatki o slabih kreditih, razvrščenih po dejavnostih, in o deležu slabih kreditov v posamezni dejavnosti za opazovana obdobja.

Preglednica 2: Pregled slabih kreditov po dejavnostih od leta 2010 do leta 2012

Dejavnost	2012		2011		2010	
	Skupaj krediti (v 000 €)	Delež slabih v (%)	Skupaj krediti (v 000 €)	Delež slabih v (%)	Skupaj krediti (v 000 €)	Delež slabih v (%)
Občani	898.235	2,64	969.381	3,02	980.403	2,16
Rudarstvo	2.131	84,37	2.811	64,14	2.360	0,00
Gradbeništvo	337.679	58,17	374.350	38,25	352.0957	26,85
Trgovina	320.881	17,34	375.583	10,67	467.023	19,71
Gostinstvo	131.166	23,95	131.866	13,38	118.455	9,83
Finančno posredništvo	588.752	15,59	642.667	6,92	687.057	2,41
Poslovanje z nepremičninami	166.951	32,20	154.331	14,67	142.712	14,38
Predelovalne dejavnosti	659.623	26,10	707.488	19,34	711.459	15,80

Vir: Letno poročilo Nove KBM, d.d., (2011, 315 in 2012, 254).

Glavne ugotovitve iz Preglednice 2:

Iz Preglednice 2 lahko razberemo, da se je v letih 2011 in 2012 povečal delež slabih kreditov skoraj vsem panogam, razen občanom. Najbolj se je povečal delež v rudarstvu, gradbeništvu in v zadnjem letu tudi v gostinstvu. Glavni razlog za znatno povečanje slabih kreditov je, da je v opazovanem obdobju propadlo kar nekaj velikih gradbenih podjetij, razglašeni je bilo veliko stečajnih postopkov. Gospodarska kriza je povzročila tudi zmanjšanje obsega dela drugih, še aktivnih podjetij, ki pa niso bila več zmožna redno odplačevati terjatev.

Pri kreditih, kjer gre za velike vsote denarja, se banka vedno ustrezno zaščiti. To pomeni, da zahteva primerno zavarovanje, npr. avtomobile, stroje; takrat govorimo o prenosu v zavarovanje v lastnino banke. Poznamo pa tudi poroštvo, hipoteko, zavarovanje pri zavarovalnici itd. To pomeni, da banka od vsakega podjetja ali fizične osebe dobi vsaj del denarja ali celoten znesek!

3.2.2 *Likvidnostno tveganje*

Likvidnost je razpolaganje z zadostnim obsegom sredstev oziroma zagotavljanje sredstev za poravnavanje bilančnih in zunajbilančnih obveznosti. Če so tokovi na strani sredstev, obveznosti do virov sredstev in zunajbilančnih postavk neuskklajeni, se banka izpostavlja likvidnostnemu tveganju. Banka mora zagotoviti jasen pregled nad tveganji, ki izhajajo iz ročnostne transformacije virov sredstev, ter zagotavljati ustrezen obseg dolgoročnih virov likvidnosti (Murks-Bašič 2013, 36).

Za zavarovanje pred likvidnostnim tveganjem banka lahko drži del svojih naložb v likvidni obliki (likvidnostne rezerve) ali izrabi možnosti pridobivanja likvidnih sredstev preko zadolževanja na denarnem trgu. Likvidnostne težave v banki lahko pripeljejo do izgube zaupanja vlagateljev v banko in do množičnega dvigovanja vlog. Dolgotrajni likvidnostni problemi vodijo v nesolventnost, kar lahko banko privede v položaj, ko skupna vsota njenih obveznosti presega vrednost njenih naložb (negativna vrednost bančnega kapitala).

Poslovne banke so dolžne zagotoviti minimalne likvidnostne rezerve, ki jih predpisuje centralna banka. Minimalne likvidnostne rezerve so hkrati eden izmed instrumentov monetarne politike centralne banke, s katerimi slednja vpliva na posojanje v bankah in s tem na količino denarja v obtoku.

Svoj trenutni položaj in bodoče potrebe po likvidnih sredstvih ter svojo izpostavljenost likvidnostnemu tveganju lahko banka oceni na več načinov:

- z analizo kazalnikov likvidnosti,
- z razvrščanjem svojih naložb na likvidne in nelikvidne ter virov sredstev na stabilne in manj stabilne. Razlika med likvidnimi naložbami in manj stabilnimi obveznostmi izraža neto likvidno pozicijo banke ali neto likvidnostno vrzel,
- z analizo virov in uporabe likvidnih sredstev, to je z načrtovanjem in analiziranjem bodočih denarnih odlivov in prilivov, vezanih na zapadlost obstoječih naložb in obveznosti ter na nastajanje novih,
- z drugimi, zapletenejšimi metodami načrtovanja (metode simulacije), ki upoštevajo vplive različnih dejavnikov na likvidnostni položaj v banki.

Kljub načrtovanju likvidnostnih potreb banka zaradi nepredvidljivosti denarnih tokov le-teh ne more natančno predvidevati (Dimovski in Gregorič 2000, 117-119).

Za likvidnostno tveganje običajno uporabljamo dva kazalnika uspešnosti poslovanja: stopnjo likvidnosti in delež posojil v bilančni vsoti.

Stopnjo likvidnosti opredelimo kot:

$$\text{stopnja likvidnosti} = \text{likvidna sredstva} / \text{bilančna vsota}$$

Odraža sposobnost banke, da v vsakem trenutku izpolni svoje obveznosti, ki izhajajo iz dvigov bančnih vlog ali povečanja posojil oziroma drugih naložb. Med likvidna sredstva uvrščamo denar, državne obveznice in druge likvidne vrednostne papirje, vloge na vpogled v tujini in v tuji valuti, tekoče račune bank v državi v tuji valuti, kratkoročne obveznice in tržne vrednostne papirje.

Delež posojil v bilančni vsoti opredelimo kot:

$$\text{delež posojil} = \text{posojila} / \text{bilančna vsota}$$

Posojila so večinoma nelikvidne naložbe, saj banka praviloma posojil ne more prodati drugim bankam, vračilo obresti in glavnice pa sta pri posojilih razpršena skozi vse leto (Dimovski in Gregorič 2000, 73).

Eden od elementov upravljanja z likvidnostnim tveganjem je tudi zagotavljanje razpršenosti virov sredstev po posameznih vlagateljih, vezanih vlogah, posameznih trgih, rokih dospelosti in valutah vlog (Fišer 2010, 69).

Upravljanje z likvidnostjo v banki bi sicer lahko označili kot proces zagotavljanja denarnih sredstev za izpolnitev denarnih pogodbenih ali relacijskih obveznosti banke v vsakem trenutku in ob racionalnih cenah. Glede na vir, iz katerega banke črpajo potrebna likvidna sredstva, ločimo več strategij uravnavanja likvidnosti v banki (Dimovski in Gregorič 2000, 116-117):

- strategija naložb (banka drži v svojem portfelju denar in kratkoročne vrednostne papirje, da bi si zagotovila razpoložljiva sredstva za izpolnjevanje nastalih obveznosti),
- strategija zadolževanja (Banke uravnavajo svojo likvidnost preko upravljanja svojih obveznosti, to je bilančne pasive. Banke pridobivajo potrebna likvidna sredstva iz zunanjih virov, to je preko zadolževanja na denarnem trgu ali pri centralni banki, preko izdajanja vrednostnih papirjev, potrdil o vlogi, sklepanju terminskih pogodb itd.),
- uravnotežena strategija zadolževanja (banke si zagotavljajo likvidna sredstva tako preko prodaje oziroma oblikovanja ustrezne strukture naložb kot preko zadolževanja na denarnem trgu).

Preglednica 3 prikazuje porazdelitev zapadlosti pomembnih postavk izkaza finančnega položaja, ki zapadejo v obdobju do in nad 5 let.

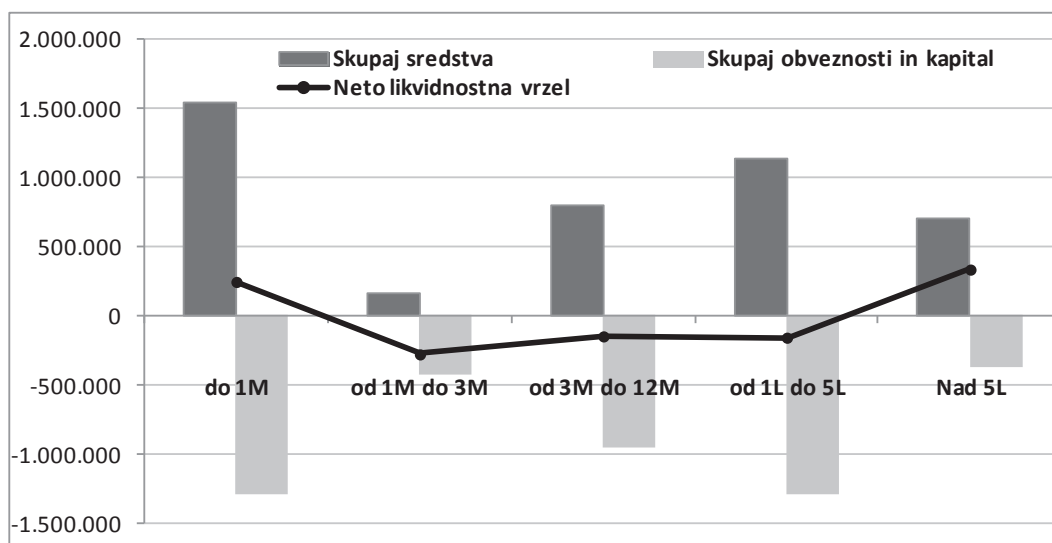
Preglednica 3: Likvidnostno tveganje na dan 31. 12. 2012 (v 000 €)

Postavka	do 1M	nad 1M do 3M	nad 3M do 12M	nad 1L do 5L	nad 5L	Skupaj
Sredstva						
Denar v blagajni in stanje na računih pri centralni banki	151.124	0	0	0	0	151.124
Finančna sredstva, namenjena trgovanju	1.178	0	0	0	0	1.178
Finančna sredstva, pripoznana po pošteni vrednosti skozi izkaz poslovnega izida	34.043	0	0	0	0	34.043
Finančna sredstva, razpoložljiva za prodajo	417.102	0	0	0	0	417.102
Kredit	902.308	154.884	614.034	942.641	513.583	3.127.450
Finančna sredstva v posesti do zapadlosti	20.596	901	189.976	156.259	29.398	397.130
Druga sredstva	11.454	0	460	31.947	166.680	210.541
Skupaj sredstva	1.537.805	155.785	804.470	1.130.847	709.661	4.338.568
Obveznosti do virov sredstev						
Finančne obveznosti do centralne banke	0	0	0	423.646	0	423.646
Finančne obveznosti, namenjene trgovanju	3.412	0	0	0	0	3.412
Finančne obveznosti, merjene po odplačni vrednosti	1.283.226	429.924	939.092	846.936	175.182	3.674.360
Druge obveznosti	4.388	3.982	12.994	17.406	198.380	237.150
Skupaj obveznosti in kapital	1.291.026	433.906	952.086	1.287.988	373.562	4.338.568
Neto likvidnostna vrzel	246.779	-278.121	-147.616	-157.141	336.099	0

Opomba: M-mesec, L-leto.

Vir: Letno poročilo Nove KBM, d.d., 2012, 257.

Gibanje neto likvidnostne vrzeli iz Preglednice 3 prikazujemo tudi grafično na Sliki 1.

Slika 1: Gibanje neto likvidnostne vrzeli na dan 31. 12. 2012

Glavne ugotovitve:

Iz Slike 1 je razvidno, da je pozitivna neto likvidnostna vrzel prisotna v časovnem žepku do 1M in v časovnem žepku nad 5L, kar pomeni, da so sredstva večja od obveznosti. Časovni žepki razvrščajo sredstva in obveznosti v posamezne razrede glede na preostalo zapadlost. V normalni situaciji bi časovni žepek do 1M izkazoval negativno neto likvidnostno vrzel, kjer vpogledne vloge predstavljajo v banki visok delež. V stresni situaciji pa kaže časovni žepek do 1M pozitivno neto likvidnostno vrzel, kamor se po splošni bančni praksi razvrščajo zapadli neplačani krediti, kar kaže tudi Slika 1. Negativna neto likvidnostna vrzel pomeni primanjkljaj virov sredstev, ki bi jih banka morala zagotavljati. Pozitivna neto likvidnostna vrzel pa pomeni presežek sredstev, ki jih banka lahko donosno uporabi. Glede na višino neto likvidnostne vrzeli po posameznih časovnih žepkih lahko vidimo, da izbrana banka dobro obvladuje likvidnostno tveganje.

3.2.3 Obrestno tveganje

Obrestno tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi spremembe obrestnih mer oziroma spremembe strukture obrestnih mer ob neuskklajenosti aktivnih in pasivnih obrestovalnih postavk glede na ročnost ponovne določitve obrestne mere in načina obrestovanja (Letno poročilo Nove KBM, d.d., 2011, 216).

Obrestne mere so med najbolj pogosto spremljanimi spremenljivkami v ekonomiji. Znale so kot donosnost do dospelja. Donosnost do dospelja je torej tisto, kar ekonomisti mislijo, ko uporabljajo pojem obrestna mera (Filipič in Markovič-Hribernik 1998, 84).

Tveganje obrestnih mer nastane pri nepredvidenih spremembah obrestnih mer v obeh smereh. V smeri naraščanja pasivnih obrestnih mer in v smeri padanja aktivnih obrestnih mer nepredvideno naraščanje pasivnih obrestnih mer povečuje stroške banke, nepredvideno padanje aktivnih obrestnih mer pa zmanjšuje prihodek banke. Oboje je za finančni rezultat (rentabilnost) neugodno. Še posebej je situacija neugodna pri najetih kreditih s spremenljivo obrestno mero. Zato težijo jemalci kreditov k stabilnim obrestnim meram (Bobek 1992, 74).

Temeljni kazalnik obrestnega tveganja je razmerje med terjatvami in obveznostmi s spremenljivo obrestno mero.

$$\text{Kazalnik tveganja obrestne mere} = \frac{\text{terjatve, občutljive na spremembo obrestne mere}}{\text{obveznosti, občutljive na spremembo obrestne mere}}$$

Analiza tveganja obrestne mere ima namen zavarovati banko pred nepričakovanimi nihanjem obrestne mere (Dimovski in Gregorič 2000, 74).

Osnovni cilj banke pri uravnavanju obrestnih tveganj je doseganje čim bolj usklajenih obrestnih pozicij, pri čemer banka hkrati upošteva tudi tržne razmere v konkurenčnem okolju. Spremljanje obrestnih tveganj je razdeljeno v dva dela (Fišer 2010, 66):

- *tveganje tržne obrestne mere*: obrestno tveganje izhaja iz trgovalnih poslov in ga občasno s stresnimi testi nadzoruje odbor za upravljanje s sredstvi in obveznostmi,
- *tveganje strukturne obrestne mere*: tveganje neskladnosti obrestnih mer v bilanci stanja, ki določajo stopnjo občutljivosti banke do sprememb v splošni stopnji obrestnih mer v bančnem okolju.

Banke merijo izpostavljenost k tveganju obrestne mere na več načinov oziroma s pomočjo naslednjih modelov (Dimovski in Gregorič 2000, 136-140):

- *model vrzeli v sredstvih* (vrzel v premoženjski bilanci banke je razlika med obrestno občutljivimi terjatvami in obrestno občutljivimi obveznostmi),

- *model vrzeli v dospelosti* (poleg tveganja reinvestiranja in refinanciranja je banka izpostavljena tudi tveganju izgube vrednosti svojih terjatev in obveznosti, če se te vrednotijo po tržni vrednosti),
- *model vrzeli v trajanju* (model, ki upošteva razporejenost denarnih tokov terjatev in obveznosti).

Obvladovanje obrestnega tveganja je pogojeno s tem, da ima vsaka banka določena pričakovanja o prihodnjih gibanjih tržne obrestne mere in v skladu z njimi oblikuje svoje naložbe in vire sredstev. Banka, ki na primer posoja na dolgi rok in se zadolžuje na kratek rok, verjetno ne pričakuje povečanja obrestnih mer, saj bi takšno ravnanje vodilo v znižanje obrestne marže. Negotovost glede gibanja obrestnih mer omaja točnost predvidevanj o bodočih gibanjih obrestnih mer, izpostavlja banko tveganju obrestne mere in jo sili k iskanju ustreznega kritja.

Primer:

Izbrana banka najame kredit v višini 5 milijonov evrov po obrestni meri 0,5 % za obdobje enega meseca (31 dni). Hkrati se odloči, da bo isti znesek z isto ročnostjo plasirala drugi banki po obrestni meri 0,8 %. Koliko bo banka zaslužila na podlagi razlike v aktivni in pasivni obrestni meri (v izračunu upoštevamo ACT/360, ki pomeni število dni v letu):

- dani kredit: $5,000.000 \text{ EUR} * 0,8 \% * 31 / 360 = 3.444 \text{ EUR}$
- najeti kredit: $5,000.000 \text{ EUR} * 0,5 \% * 31 / 360 = 2.153 \text{ EUR}$
- neto obrestni prihodki: $3.444 - 2.153 = 1.291 \text{ EUR}$

Banka bo pri zgoraj opisanem poslu ustvarila 1.291 evrov neto obrestnih prihodkov.

Banke pa se lahko zaščitijo pred tveganji obrestne mere na več načinov (Dimovski in Gregorič 2000, 143):

- preko *naravne imunizacije* z izravnavanjem vrzeli trajanja posameznih sredstev in obveznosti,
- z *umetno imunizacijo*, to je z uporabo instrumentov finančnega inženiringa ali izvedenih finančnih instrumentov,
- z uporabo različnih *simulacijskih modelov*.

Preglednica 4 prikazuje porazdelitev obrestno občutljivih postavk po časovnih žepkih glede na obdobje ponovne določitve obrestne mere.

Preglednica 4: Obrestno tveganje na dan 31. 12. 2012 (v 000 €)

Postavka	do 1M	nad 1M do 3M	nad 3M do 12M	nad 1L do 5L	nad 5L	Obresto- vano	Neobresto- vano
Sredstva							
Denar v blagajni in stanje na računih pri centralni banki	111.634	0	0	0	0	111.634	39.490
Finančna sredstva, namenjena trgovanju	0	0	0	0	0	0	1.178
Finančna sredstva, pripoznana po pošteni vrednosti skozi izkaz poslovnega izida	0	0	0	0	0	0	34.043
Finančna sredstva, razpoložljiva za prodajo	49.749	74.299	13.963	175.118	35.467	348.596	68.506
Kredit	1.329.470	650.171	969.662	103.251	13.849	3.066.403	61.051
Finančna sredstva v posesti do zapadlosti	19.986	0	188.583	159.999	28.562	397.130	0
Druga sredstva	0	0	0	0	0	0	32.106
Skupaj sredstva	1.510.839	724.470	1.172.208	438.368	77.878	3.923.763	236.374
Obveznosti do virov sredstev							
Finančne obveznosti do centralne banke	0	0	0	423.646	0	423.646	0
Finančne obveznosti, namenjene trgovanju	0	0	0	0	0	0	3.412
Finančne obveznosti, merjene po odplačni vrednosti	1.438.216	446.411	1.276.445	512.239	719	3.674.030	330
Druge obveznosti	0	0	0	0	0	0	3.548
Skupaj obveznosti	1.438.216	446.411	1.276.445	935.885	719	4.097.676	7.290
Neto obrestna vrzel	72.623	278.059	-104.237	497.517	77.159	-173.913	229.084

Opomba: M-mesec, L-leto.

Vir: Letno poročilo Nove KBM, d.d., 2012, 263.

Banka ima lahko glede na sestavo svoje bilance (Dimovski in Gregorič 2000, 137):

- *pozitivno obrestno vrzel*: ko del kratkoročnih obrestno občutljivih sredstev financira iz dolgoročnih virov. Banka je izpostavljena tveganju znižanja tržne obrestne mere, saj bo morala v tem primeru naložiti del svojih naložb po nižji obrestni meri pri nespremenjenih obrestnih odhodkih na dolgoročne vire sredstev,
- *negativno obrestno vrzel*: ko banka del svojih dolgoročnih obrestno občutljivih sredstev financira s kratkoročnimi obveznostmi in se s tem izpostavlja tveganju dviga tržnih obrestnih mer. Negativna vrzel izpostavlja banke tako obrestnemu tveganju kot likvidnostnemu tveganju (problemi, povezani z zagotavljanjem novih virov sredstev za financiranje naložb v teku),

- *ničelno obrestno vrzel*: ko banka izravna obrestno občutljiva sredstva in vire sredstev. Ničelna vrzel banke popolnoma ne zaščiti pred obrestnim tveganjem, saj se tržna obrestna mera posojil in depozitna tržna obrestna mera pogosto spreminjata sorazmerno.

Banke izračunavajo obrestne vrzeli za različna časovna obdobja. Svoja sredstva razvrstijo v različne skupine obrestne občutljivosti glede na čas ponovnega določanja obrestne mere. Za vsako skupino se nato izračuna vrzel in vpliv spremembe tržne obrestne mere na bančno obrestno maržo.

Pri pozitivni vrzeli ima banka več obrestno občutljivih sredstev kot obveznosti in vsako povečanje tržne obrestne mere vodi do povečanja neto obrestne marže, saj se obrestni prihodki iz naslova obrestno občutljivih sredstev povečajo relativno bolj kot obrestni odhodki iz naslova obrestno občutljivih sredstev. Negativna obrestna vrzel pa nastane, ko ima banka več obrestno občutljivih obveznosti kot sredstev. Ko obrestna mera naraste, narastejo obrestni stroški bolj kot obrestni prihodki, zato se tudi obrestni prihodek zmanjša. Če pa se obrestna mera zmanjša, se neto obrestni prihodek poveča, saj banka takrat obrestuje nove vezane vloge po nižji obrestni meri, medtem ko so sredstva investirana po višji.

3.2.4 Tržna tveganja

Zaradi spreminjanja tržnih cen se banke soočajo s tveganjem izgube v bilančnih in zunajbilančnih pozicijah. Po veljavnih računovodskih načelih se tržno tveganje najbolj odraža v trgovskih poslih banke, bodisi da gre za dolžniške ali lastniške kapitalske instrumente oziroma valutne ali blagovne pozicije. Posebna prvina tržnega tveganja je valutno tveganje. S tem ko banke svojim strankam nudijo menjavo tujih valut po določenih tečajih in sprejemajo odprte pozicije v istih valutah, banke nastopajo kot vodilni trgovci z valutami. Tveganje, ki ga vsebujejo posli s tujimi valutami, zlasti pa posedovanje odprtih terminskih pogodb, se še poveča v obdobju nestabilnih menjalnih tečajev (Borak 1998, 19).

Tržna tveganja opredeljuje ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 111. člen, in sicer uporablja skupni pojem za naslednja tržna tveganja:

- pozicijsko tveganje,
- tveganje poravnave in kreditno tveganje nasprotne stranke,
- tveganje preseganja največjih dopustnih izpostavljenosti na podlagi trgovanja,
- valutno tveganje,
- tveganje spremembe cene blaga.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na valutno tveganje. *Valutno tveganje* predstavlja potencialno spremembo dobičkonosnosti, neto denarnega toka in tržne vrednosti podjetja zaradi sprememb deviznih tečajev. Učinek spremembe deviznih tečajev na podjetje je lahko večplasten.

Ločimo tri vrste valutnega tveganja:

- transakcijsko tveganje,
- operativno tveganje,
- računovodsko tveganje.

Transakcijsko tveganje meri spremembe v vrednosti terjatev ali obveznosti, denominiranih v tujih valutah, ki so nastale pred spremembo deviznih tečajev, a zapadejo v plačilo šele po spremembi deviznih tečajev. Gre torej za tveganje, ki se nanaša na denarne tokove iz že obstoječih pogodb.

Operativno tveganje – gre za tveganje, ki se osredotoča na pričakovane prihodnje denarne tokove, za katere še ne obstajajo pogodbene obveznosti, ki pa bi se lahko spremenili, ker sprememba deviznih tečajev vpliva na mednarodno konkurenčnost podjetja.

Računovodsko tveganje (tudi prevedbeno tveganje) je potencialno tveganje, da zaradi spremembe deviznih tečajev pride do računovodskih sprememb lastniškega kapitala multinacionalnega podjetja ob konsolidaciji finančnih izkazov tujih podružnic za potrebe poročanja v eni valuti. Gre torej za tveganje, ki se osredotoča na računovodski vpliv spremembe deviznih tečajev neposredno na finančne izkaze in ne na denarne tokove.

Izpostavljenost valutnemu tveganju je posledica:

- razlik v valutni sestavi pričakovanih operativnih in finančnih denarnih tokov na strani prilivov in odlivov,
- razlik v ročnosti pričakovanih operativnih in finančnih denarnih tokov na strani prilivov in odlivov.

Glavni viri izpostavljenosti valutnemu tveganju v podjetjih:

- nakup ali prodaja blaga oziroma storitev v tuji valuti z odloženim plačilom (komercialni kredit),
- izposojanje ali posojanje denarja v tuji valuti,
- sklenitev valutne terminske pogodbe,
- prisvojitvev drugih sredstev ali prevzem drugih obveznosti, denominiranih v tuji valuti.

Zavarovanje pred valutnim tveganjem je mogoče z notranjimi in zunanji metodami:

- notranje (interne) metode so tiste, ki so na razpolago za zavarovanje pred valutnim tveganjem v podjetju oziroma med skupino podjetij brez uporabe tržnih instrumentov. Operativna in finančna kritja (tudi naravno kritje oziroma zavarovanje). Med notranje metode štejemo valutne klavzule, ujemanje (matching), netiranje (netting), vodenje in odlaganje (leading and lagging), cenovno politiko (marže) in razpršitev valutne sestave,
- zunanje (eksterne) metode so tiste, ki so na razpolago podjetju ali skupini podjetij na trgu v obliki tržnih instrumentov za zavarovanje pred valutnim tveganjem. Pogodbena kritja.

Med zunanje metode štejemo valutne terminske pogodbe, zavarovanje na denarnem trgu, valutne opcije in valutne zamenjave (Rant 2010, 2-7).

Valutno tveganje se pojavlja v banki v tistem delu poslovanja, ki je posredno ali neposredno povezan s tujimi plačilnimi sredstvi. Valutno tveganje nastane zaradi odprtih pozicij (saldov pri terjatvah ali obveznostih) v posameznih valutah. Do tveganja pride zaradi spremembe tečaja tujih valut. Izgube, ki pri tem nastajajo, izvirajo iz razvrednotenja domače valute proti tujim valutam. Največja valutna tveganja nastajajo na področju mednarodnega kreditnega poslovanja. Obstajajo trije temeljni tipi mednarodnega kredita:

- kredit v domači valuti jemalca kredita,
- kredit v domači valuti dajalca kredita,
- kredit v valuti tretje države.

Udeleženec mednarodnega kreditiranja, za katerega je valuta kreditiranja tuje plačilno sredstvo, mora spremeniti valuto dvakrat: prvič v začetni fazi kreditiranja (dajanja kredita) in drugič v sklepnih fazi kreditiranja (vračanje kredita). Če se medtem tečaj valut ne spremeni, ni valutnega tveganja, ta nastopi, če se tečaji medtem spreminjajo (Bobek 1992, 74-75).

Preglednica 5 prikazuje postavke izkaza finančnega položaja, kjer ima banka stanje tudi v valutah, ki niso evri. Za prikaz izpostavljenosti valutnemu tveganju je ključna zadnja vrstica, ki izkazuje odprto valutno pozicijo v posamezni valuti po upoštevanju izvedenih finančnih instrumentov, zato bomo primerjali le ti dve.

Preglednica 5: Valutno tveganje na dan 31. 12. 2012 in 31. 12. 2011

2012						
	EUR	USD	CHF	HRK	Ostale valute	Skupaj
Neuskklajenost*	-597	243	-323	483	316	122
2011						
	EUR	USD	CHF	HRK	Ostale valute	Skupaj
Neuskklajenost*	385	-2.549	1.052	530	903	321

Opomba: *Neuskklajenost med sredstvi in obveznostmi, vključno s kapitalom in izvedenimi finančnimi instrumenti po posamezni valuti.

Vir: Letno poročilo Nove KBM, d.d., 2012, 266-267.

V primeru *pozitivne neto pozicije* ima banka relativno več terjatev kot obveznosti v dani valuti in je izpostavljena tveganju padca vrednosti tuje valute glede na domačo valuto.

V primeru *negativne neto pozicije* ima banka relativno več obveznosti kot terjatev v določeni tuji valuti in je izpostavljena tveganju zvišanja vrednosti tuje valute glede na domačo valuto. Vsako znižanje vrednosti te valute v odnosu do domače valute pa bo pozitivno vplivalo na dohodek banke (Dimovski in Gregorič 2000, 149).

Glavne ugotovitve iz Preglednice 5:

Preglednica 5 kaže, da se najbolj spreminja pozicija pri EUR, USD in CHF. To so tudi ene izmed najbolj pogostih denarnih enot, zato je predvsem razumljivo, da so pri njih velike spremembe. Pri valuti EUR (evro) vidimo, da je v letu 2011 bila še pozitivna pozicija, ki pa se je v letu 2012 spremenila v negativno. To pomeni, da je imela banka v letu 2012 več obveznosti kot terjatev v valuti EUR. Izbrana banka uspešno zapira valutno pozicijo za CHF (švicarske franke) z uporabo izvedenih finančnih instrumentov. USD (ameriški dolar) se je iz leta 2011 v leto 2012 spremenil v pozitivno pozicijo, kar pomeni, da ima banka bistveno več terjatev kot obveznosti. HRK (hrvaška kuna) in ostale valute se medtem v 2011 in 2012 gibljejo v pozitivni poziciji, vendar tudi ta upada. Kot končni rezultat lahko vidimo, da je sicer skupno v letih 2011 in 2012 pozicija pozitivna, vendar je iz leta 2011 v leto 2012 padla za več kot polovico. Opozoriti moramo, da pozicija ni odvisna samo od presežka sredstev oziroma obveznosti, ampak tudi od gibanja deviznega tečaja, v katerem so izražene posamezne postavke.

Primer:

Slovensko podjetje na dan 4. 2. 2014 proda v Švico material v vrednosti 1,230.000 CHF (švicarskih frankov), ki ga mora dostaviti v treh mesecih oziroma do 4. 5. 2014, takrat zapade v plačilo. Menjalni tečaj na dan 4. 2. 2014 za EUR/CHF je 1,23. V obdobju treh mesecev se lahko tečaj CHF glede na EUR zniža oziroma zviša, zato so možnosti naslednje:

- tečaj CHF se ne spremeni: podjetje plača $1,230.000 / 1,23 = 1,000.000$ EUR,
- tečaj CHF izgubi vrednost (depreciacija): npr. pri 1,30 bi podjetje moralo plačati 946.154 EUR in bi ustvarilo dobiček, ker bi plačalo manj, kot je bilo dogovorjeno,
- tečaj CHF pridobi vrednost (apreciacija): npr. pri 1,15 bi podjetje moralo plačati 1,069.565 EUR in bi ustvarilo izgubo, saj bi moralo plačati več, kot je bilo dogovorjeno.

3.2.5 Operativno tveganje

Najpomembnejši vrsti operativnega tveganja sta zatajitev notranje kontrole in upravljanja podjetja. Taki motnji lahko povzročita finančno izgubo, ki ima lahko pojavno obliko napake, prevare oziroma niso bile opravljene naloge v predpisanih rokih ali pa ogroža interese banke na drug način. Povzročajo jo na primer njeni trgovci, uslužbenci, ki odobravajo posojila, ali drugi zaposleni, ki prekoračijo svoja pooblastila in svoje delo opravljajo na nemoralen ali tvegan način. V operativno tveganje spadajo tudi večja zatajitev informacijskega sistema ali dogodka, kot so na primer velik požar ali druge naravne nesreče (Borak 1998, 20).

Operativno tveganje je tveganje nastanka izgube, vključno s pravnim tveganjem, zaradi naslednjih okoliščin (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 112. člen):

- zaradi neustreznosti ali nepravilnega izvajanja notranjih procesov,
- zaradi drugih nepravilnih ravnanj ljudi, ki spadajo v notranjo poslovno sfero pravne osebe,

- zaradi neustreznosti ali nepravilnega delovanja sistemov, ki spadajo v notranjo poslovno sfero pravne osebe,
- zaradi zunanjih dogodkov ali dejanj.

Operativno tveganje vključuje tudi IT tveganje, ki je tveganje izgube kot posledica neustrezne informacijske tehnologije in procesiranja predvsem z vidika obvladljivosti, dostopov, integralnosti, nadzora in neprekinjenosti. Pravno tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi kršenja ali nepravilnega upoštevanja zakonov, podzakonskih aktov, navodil, priporočil, sklenjenih pogodb, dobre bančne prakse ali etičnih norm.

Kot izhaja iz zgornje definicije operativnega tveganja, so bistvene kategorije, ki nanj vplivajo:

- *Ljudje*: kultura, etika, motivacija, znanje, veščine ipd.
- *Procesi*: sestava, izvedba, jasnost, ustreznost procesov in kontrol, postavitve ciljev, komunikacija.
- *Sistemi*: primernost, varnost, razpoložljivost ipd.
- *Okolje*: neželene ali nepričakovane spremembe, kriminal, nesreče, izredni dogodki.

Zaradi globalizacije finančnih storitev in vedno večje izpopolnjenosti finančnih tehnologij postaja poslovanje bank vedno bolj kompleksno. Razvoj tehnologije, načinov komuniciranja, številne združitve in prevzemi, izredno povečanje obsega storitev in produktov, prenos nekaterih poslovnih funkcij na zunanje izvajalce in povečana uporaba finančnih tehnik, ki na eni strani zmanjšujejo kreditno in tržno tveganje, na drugi strani pa povečujejo operativno tveganje, nakazuje, da je treba dati operativnemu tveganju večji pomen, kot ga je bil deležen doslej (Banka Slovenije, Nadzor bančnega poslovanja 2007, 32).

Dogodki, iz katerih izhaja operativno tveganje, so po definiciji Baselskega komiteja lahko naslednji (Working Paper on the Regulatory Treatment of Operational Risk 2001, str. 21-23):

- *notranje goljufije* (kraje, namerno poročanje napačnih pozicij trgovanja, trgovanje za zasebni račun itd.),
- *kriminal od zunaj* (ropi, vdor »hekerjev« v sisteme bank itd.),
- *neustrezno poslovanje s komitenti, neustrezni produkti, neustrezne poslovne prakse* (pranje denarja, nepooblaščen prodajanje produktov, kot je npr. depozit z višjo obrestno mero znanca, zloraba zaupnih podatkov določenega komitenta itd.),
- *delovni postopki zaposlenih in varovanje delovnih mest* (zaposleni ne zaklenejo svojega računalnika, ko odidejo; zaupno gradivo ni pod ključem itd.),
- *odpovedi poslovnih aplikacij, prekinitve poslovanja* (uvajanje novega informacijskega sistema, ki ni dovolj testiran in zanesljiv itd.),
- *napačno izvajanje in upravljanje s poslovnimi procesi* (nepopolna dokumentacija, nepooblaščen dostop do podatkov o računih ali komitentih itd.),
- *poškodovanje osnovnih sredstev zaradi naravnih ali drugih dogodkov* (potresi, poplave, terorizem itd.).

Primeri operativnega tveganja :

- rop bankomata,
- napaka pri knjiženju transakcijske storitve,
- pranje denarja,
- goljufije v trgovanju in prevare,
- napake v programih,
- sem lahko prištejemo tudi izgubljene tožbe, če pride do tožbe banke, itd.

Pri opredeljevanju operativnega tveganja si banke običajno pomagajo z različnimi postopki (Majič 2002, 6-7):

- *samoocenjevanje ali presoja tveganja*: banka oceni svoje posle in dejavnosti na podlagi izbirnega seznama primerov operativnega tveganja,
- *prikaz tveganja*: pri tem postopku se prikažejo različne poslovne enote, organizacijske funkcije ali poteki procesa z vidika posamezne vrste tveganja. Ta postopek lahko razkrije šibka mesta v poslovnem procesu in pomaga pri določitvi prednostnih nalog pri nadaljnjem ukrepanju za obvladovanje tveganj,
- *ključni kazalniki tveganja*: statistični in/ali metrični, pogosto finančni, ki dajo vpogled v položaj banke v odnosu do tveganj. Te kazalnike bi morali redno pregledovati (mesečno ali četrtno), da bi banke z njimi opozorili na spremembe, ki bi lahko nakazovale zaskrbljujoče stanje glede tveganj. Med takimi kazalniki so lahko na primer število neuspešnih poslov, stopnja fluktuacije zaposlenih, pogostost in/ali teža napak ali opustitev,
- *pragi/omejitve*: praviloma v povezavi s kazalniki tveganja; prekoračena višina praga (ali njegova sprememba) za ključne kazalnike tveganja mora opozoriti poslovodstvo na področja morebitnih težav,
- *točkovanje*: na ta način lahko kakovostne presoje pretvorimo v količinske metrične ocene, ki jih potem lahko uporabimo za razporejanje kapitala po poslovnih področjih oziroma dejavnostih glede na njihovo uspešnost pri upravljanju in obvladovanju različnih vidikov operativnega tveganja.

Za merjenje operativnega tveganja je potrebno oceniti verjetnost primerov poslovne izgube in možno velikost izgube. Vse banke bi se morale ukvarjati s sledenjem podatkov o operativnem tveganju po vsej svoji poslovni mreži. To so temeljne informacije za merjenje, spremljanje, obvladovanje in nadziranje izpostavljenosti operativnemu tveganju. Po tem načelu bi morala banka razviti dobro prakso notranjega poročanja in sisteme, skladne z obsegom in vsebino operativnega tveganja, kot so ga opredelili bodisi nadzorniki in bančni sektor v celoti. Poleg tega bi banka morala imeti izdelano metodologijo merjenja operativnega tveganja, strokovno usposobljeno osebje in primerno sistemsko infrastrukturo, s katero bi lahko prepoznavala in zbirala podatke, povezane z operativnim tveganjem.

Bančni nadzorniki bi morali torej od bank zahtevati, da imajo uvedene učinkovite sisteme za ugotavljanje, merjenje in spremljanje operativnih tveganj ter za nadzor nad njimi kot del svojega splošnega programa za obvladovanje operativnega tveganja (Majič 2002, 9).

Tveganje operativne neučinkovitosti pa (Dimovski in Gregorič 2000, 151-152) pojasnjujeta tako: Osnovna inputa v produkciji bančnih storitev sta delo (bančni blagajniki, kreditni analitiki itd.) in kapital (stavbe, oprema, tehnologija itd.). Poleg stroškov na zbrana finančna sredstva (obrestni odhodki) se torej banka srečuje še z drugimi stroški, to je z operativnimi stroški dela in kapitala (plače, amortizacija stavb, stroški nakupa drobnega inventarja itd.). Bistvenega pomena za učinkovito izvajanje proizvodnega procesa v banki, to je proizvodnje ob minimalnih stroških, je tehnologija.

Banke morajo torej neprestano vlagati v tehnološke izboljšave, da bi zagotovile maksimalno učinkovitost proizvodnega procesa in omogočile svojim strankam dostop do novih storitev. Tudi čedalje močnejša konkurenca nebančnih finančnih institucij pri zagotavljanju storitev finančnega posredovanja sili banke k iskanju novih načinov zniževanja operativnih stroškov in s tem pridobivanja konkurenčne prednosti. Vsaka naložba je tvegana in tehnološko tveganje je prav tako tveganje nerealizacije pričakovanega povečanja prihodkov ali znižanja operativnih stroškov z uvedbo tehnoloških izboljšav v proizvodni proces.

3.2.6 Tveganje kapitala

Kapitalsko tveganje se nanaša na neustrezno sestavo kapitala glede na obseg in način poslovanja ali na težave, s katerimi se sooča banka pri pridobivanju svežega kapitala, še posebno ob potrebi po hitrem povečanju ali ob neugodnih pogojih v poslovnem okolju.

Kapital predstavlja prvo merilo za ocenjevanje solventnosti banke. Banka mora pri svojem poslovanju stalno razpolagati z ustrežno višino kapitala z namenom zavarovanja sredstev svojih vlagateljev in investitorjev. Ustrezna kapitalska osnova predstavlja varnostno rezervo za različne vrste tveganj, ki jim je banka izpostavljena pri svojem poslovanju. Banke morajo razpolagati s kapitalom, ki ustreza njihovi tveganosti in poslovni strategiji (Banka Slovenije, Nadzor bančnega poslovanja 2007, 37).

Banka mora zagotoviti, da vedno razpolaga z ustreznim kapitalom glede na obseg in vrste storitev, ki jih opravlja, ter tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev (kapitalska ustreznost) (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 125. člen).

Kapitalska neustreznost v sklopu kapitalskega tveganja, pomeni padeč kapitala in posledično banka ni zmožna učinkovito opravljati svojih poslov. To se lahko odraža tudi pri poslovnih partnerjih, komitentih, pri poslovanju, kjer je potrebno nenadno povečanje kapitala itd. Kot komitenti določenih bank vemo, da si izberemo tisto banko, kjer imamo boljše pogoje za poslovanje : npr. kreditno poslovanje, vodenje računov. Vsaka banka ima namreč drugačne

obrestne mere, zahteve in pogoje pri dajanju kreditov. Pri nekaterih lažje dobiš kredit, pri nekaterih pa ne. Vse je namreč povezano s kapitalom banke oziroma z likvidnostjo. Zato je pri vsaki banki dobrodošla neka rezerva, ki pride prav ob slabem poslovanju. Če so komitenti in tudi poslovni partnerji nezadovoljni, začnejo zapuščati banko, kar še dodatno vodi v kapitalno neustreznost oziroma v večje povečanje zmanjšanja poslovanja. Ko banka naenkrat več ne more zagotavljati dovolj sredstev za poslovanje, pravimo, da je kapitalno neustrezna in jo lahko vodi v stečaj.

Pri izračunu kapitala banke je treba ustrezno upoštevati (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 132. člen):

- lastnosti posameznih sestavin kapitala,
- odbitne postavke, ki se odštevajo od posameznih sestavin kapitala,
- razmerja med posameznimi sestavinami kapitala,
- namen posameznih sestavin kapitala.

Kapitalno ustreznost banke merimo z razmerjem med kapitalom in seštevkom kapitalskih zahtev za kreditno, tržno in operativno tveganje.

Kapitalna zahteva za kreditno tveganje je osem odstotkov vsote tveganjem prilagojenih zneskov izpostavljenosti (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 137. člen). Banka za izračun tveganju prilagojenih zneskov izpostavljenosti lahko uporabi (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 138. člen):

- standardizirani pristop,
- pristop na podlagi notranjih bonitetnih sistemov, če za uporabo tega pristopa dobi dovoljenje Banke Slovenije.

Kapitalna zahteva za tržna tveganja je tudi trgovalna knjiga (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 147. člen). Banka mora v trgovalni knjigi voditi vse postavke v zvezi z naložbami v finančne instrumente in blago, ki jih ima:

- a) z namenom trgovanja ali
- b) z namenom varovanja drugih postavk trgovalne knjige, ki so:
 - bodisi proste vseh omejitev za trgovanje
 - bodisi imajo značilnosti, potrebne za varovanje pred tveganji.

Naložbe, ki jih ima banka z namenom trgovanja, so naložbe, ki jih ima banka, da bi:

- a) jih prodala v kratkem roku,
- b) dosegla dobiček:
 - na podlagi dejanskih ali pričakovanih kratkoročnih razlik med nakupnimi in prodajnimi cenami,
 - na podlagi sprememb drugih cen ali obrestnih mer.

Med postavkami trgovalne knjige mora banka izkazovati vse naložbe, ki jih ima v svojem imenu in za svoj račun ali ki jih je pridobila v svojem imenu pri opravljanju storitev za račun strank ali pri opravljanju storitev vzdrževanja trga finančnih instrumentov oziroma blaga. Namen trgovanja mora temeljiti na ustreznih strategijah, politikah in postopkih, ki jih je banka uvedla z namenom upravljanja naložb ali portfeljev. Banka mora vzpostaviti in vzdrževati ustrezne sisteme in kontrole za upravljanje naložb trgovalne knjige.

Kapitalska zahteva za operativno tveganje (ZBan-1J, Ur. l. RS, št. 105/12, 159. člen-162. člen): Banka za izračun kapitalske zahteve za operativno tveganje uporabi:

- enostavni pristop (je enak ustreznemu odstotku triletnega povprečja zneska čistih obrestnih in neobrestnih prihodkov),
- standardizirani pristop (je enak vsoti kapitalske zahteve za operativno tveganje za vsa poslovna področja),
- napredni pristop, če pridobi dovoljenje Banke Slovenije za uporabo naprednega pristopa (temelji na lastnih sistemih banke za merjenje teh tveganj).

Banka, ki uporablja standardizirani pristop, lahko preide na uporabo enostavnega pristopa samo iz utemeljenih razlogov in če pridobi dovoljenje Banke Slovenije. Banka, ki uporablja napredni pristop, lahko preide na uporabo enostavnega ali standardiziranega pristopa samo iz utemeljenih razlogov in če pridobi dovoljenje Banke Slovenije. Banka lahko kombinirano uporablja pristope iz prvega odstavka tega člena, če za tako uporabo pridobi dovoljenje Banke Slovenije.

Kazalniki kapitalske ustreznosti:

enostavni kazalnik kapitala = celotni kapital / bilančna vsota

Ta kazalnik izračunamo kot razmerje med vrednostjo celotnega kapitala in vrednostjo celotne bilančne vsote. Je eden najstarejših kazalnikov kapitalske ustreznosti in kot tak popolnoma zanemarljivo tveganje. V dveh bankah, od katerih ena naloži vsa zbrana sredstva v popolnoma varne državne vrednostne papirje, druga pa v posojila, obe pa razpolagata z enakim zneskom kapitala in celotnih sredstev, bosta kazalnika kapitala v obeh bankah enaka, tveganost naložb druge banke pa bistveno višja od tiste v prvi banki – zato bo varnost, ki jo zagotavlja kapital, v drugi banki bistveno nižja.

Kazalnik kapitalske ustreznosti po Baselskem sporazumu:

Baselski sporazum, ki ga je leta 1988 podpisalo dvanajst najrazvitejših držav, loči kapital prve vrste ali temeljni kapital in kapital druge vrste ali dodatni kapital. Med temeljni kapital sporazum uvršča lastniški kapital, rezerve, zadržane dobičke, toda izključuje nekatere kategorije, kot so prednostne delnice z omejeno dobo trajanja, rezervacije, terjatve in druge dolgoročne obveznosti, ki jih šteje kot kapital druge vrste (Dimovski in Gregorič 2000, 75).

Basel III predvideva višjo kapitalsko ustreznost na čisti temeljni kapital (*Common Equity Capital Ratio*), to je kapital brez upoštevanja hibridnih instrumentov. Količnik bo moral biti v letu 2014 najmanj 4,0 % in v letu 2015, ko bo dosegel končno minimalno višino, najmanj 4,5 %. Predviden je tudi dodaten varovalni kapitalski blažilec (*Capital Conservation Buffer*), ki bo po končanem prehodnem obdobju leta 2019 znašal 2,5 %, uveljavljaj pa se bo od leta 2016, vsako leto po 0,625 %. To pomeni, da bo morala biti kapitalska ustreznost na čisti temeljni kapital dejansko najmanj 7 %. Predviden je tudi proticiklični blažilec za sistemsko pomembne banke in je namenjen zaščiti pred bodočimi tveganji, ki sledijo visoki gospodarski rasti. Regulator bo moral, če se bo za to odločil, višino blažilca za posamezno banko najaviti dvanajst mesecev pred uvedbo, znašal pa bo lahko največ 2,5 % (Letno poročilo Nove KBM, d.d., 2012, 273).

4 SKLEP

Za banke sta pomembna predvsem kapital in likvidnost. Vemo, da če banka ni likvidna, ni sposobna opravljati svoje osrednje funkcije, in če nima kapitala, lahko banko vodi v stečaj, kar lahko za seboj potegne tudi druge banke. Če propade ena banka, je večja verjetnost, da propade tudi druga banka. Likvidnost je pomembna tudi za komitente, saj bodo takrat zadovoljni s poslovanjem banke, njihovi prihranki pa bodo varni.

Banke zato posvečajo veliko pozornosti vrstam tveganj, ki so zelo pomembna v poslovanju. Potrebno jih je nadzorovati, ocenjevati, z njimi upravljati in analizirati. Vsa tveganja, kot so kreditno tveganje, likvidnostno tveganje, obrestno tveganje, tržna tveganja, operativna tveganja in tveganja kapitala, so za banko izrednega pomena. Dnevno jih ugotavljajo, merijo, obvladujejo in upravljajo.

Banka mora za ugotavljanje, merjenje in upravljanje tveganj določati načrt ukrepov, kako jih bodo obvladovali. Ta načrt ukrepov vsebuje notranje postopke, postopke za izvajanje ukrepov in postopke za spremljanje, kako se bodo ukrepi dejansko izvajali. Vse ostalo podrobneje določi Banka Slovenije.

Pri kreditnem tveganju mora banka najprej oceniti stanje komitenta pred odobritvijo kredita, da ugotovi, ali je kreditojemalec sposoben poravnati svoje obveznosti. To je pomembno za oblikovanje pravilne cene oziroma višine kredita, določitev zavarovanja in tudi za določitev zadolžitve v primeru limita za posameznega komitenta.

Banka redno izvaja upravljanje z likvidnostnim tveganjem. Tukaj zajema upravljanje redno spremljanje ustreznih ukrepov za preprečitev nelikvidnosti in tudi preprečitev vzrokov nelikvidnosti. Prepreči se lahko z načrtovanjem pričakovanih denarnih odtokov in pritokov. Da se banka zavaruje pred likvidnostnim tveganjem, lahko zadrži del svojih naložb v likvidni obliki ali izrabi možnosti pridobivanja likvidnih sredstev preko zadolževanja na denarnem trgu.

Vse naložbe, ki banko izpostavijo tveganjem, kot so spremembe cen vrednostnih papirjev, tečajev tujih valut, spremembe obrestnih mer itd., mora banka uskladiti z obveznostmi banke, katerih višina je odvisna od enakih sprememb.

Vsako izmed omenjenih tveganj je torej pomembno za uspešno in učinkovito poslovanje bank. Nobenega tveganje ne smemo zanemariti, saj jim je vsaka banka ali vsaka najmanjša institucija podvržena. Tveganja je treba dnevno nadzorovati, da se zagotovi boljše poslovanje in manjša podvrženost tveganjem, zato ima vsaka banka znotraj svojega poslovanja drugačne metode upravljanja teh tveganj. Bolj kot jih upravljajo v pozitivni smeri, manj je banka izpostavljena določenemu tveganju.

LITERATURA

- Banka Slovenije. 2002. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic. *Uradni list RS*, št. 24/2002.
- Banka Slovenije. 2006. Sklep o upravljanju s tveganji in izvajanju procesa ocenjevanja ustreznega notranjega kapitala za banke in hranilnice. *Uradni list RS*, št. 135/06.
- Banka Slovenije, Nadzor bančnega poslovanja. 2007. *Proces ocenjevanja tveganj – javni del*. Poslovni dokumenti, Banka Slovenije.
- Basel Committee on Banking Supervision. 2001. *Working Paper on the Regulatory Treatment of Operational Risk*. Basel: Bank for International Settlements.
- Bobek, Dušan. 1992. *Organiziranje in poslovanje bank*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Borak, Neven. 1998. *Baselska načela preudarnega bančnega poslovanja*. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
- Dimovski, Vlado in Aleksandra Gregorič. 2000. *Temelji bančništva*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Filipič, Drago in Tanja Markovič-Hribernik. 1998. *Osnove financ*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Fišer, Romana. 2010. *Temelji bančnega poslovanja*. Ljubljana: Zavod IRC.
- Glogovšek, Jože. 1995. *Pomen in razlaga pojma banke*. Ljubljana: Bančnik, glasilo SKB banke, d.d.
- Glogovšek, Jože in Sabina Beloglavec. 2002. Basel II, velikost in tržna usmerjenost banke. V *Zbornik 8. strokovnega srečanja o bančništvu*, ur. Neven Borak, 79 - 79. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije.
- Majič, Mojca. 2002. *Operativno tveganje: definicija, regulacija in merjenje*. 8. strokovno posvetovanje o bančništvu. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije.
- Murks-Bašič, Aleksandra. 2013. Uporaba matematičnih modelov za določitev stopnje stabilnosti vpoglednih vlog. *Bančni vestnik*, letnik 62, številka 12.
- Nova KBM, d.d., 2011. *Letno poročilo Skupine Nove KBM in Nove KBM, d.d.*
- Nova KBM, d.d., 2012. *Letno poročilo Skupine Nove KBM in Nove KBM, d.d.*
- Rant, Vasja. 2010. *Valutno tveganje in metode zavarovanja, Mednarodno finančno okolje*. Predavanje, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta v Ljubljani.
- Slak, Leon. 2005. *Obvladovanje tveganj v bančnem poslovanju po novem kapitalskem sporazumu Basel II*. Magistrsko delo, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije Kranj.
- Turk, Ivan. 1995. *Notranje revidiranje poslovanja*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o bančništvu (ZBan-1J). *Uradni list RS*, št. 131/2006, 1/2008, 109/2008, 19/2009, 98/2009, 79/2010, 99/2010, 9/2011, 35/2011, 59/2011, 85/2011, 48/2012, 105/2012.